

NŐEGYLETEK ÉS TÁRSADALMI FEJLŐDÉS BATHURSTBEN¹, GAMBIA 1925–1965

Hassoum Ceesay

történész, kurátor

Gambiai Nemzeti Múzeum, Banjul

hceesay@gmail.com

Fordította: Bagi Zita, Radics M. Péter

Bevezetés

A mai gambiai társadalomban fontos szerepet töltenek be a nőegyletek. Jelen tanulmány az említett nőegyletek szociális ellátásban vállalt szerepét tárgyalja az 1925 és 1965 közti gyarmati időszakban. Felméri, hogy a politikától független egyletek milyen mértékben voltak képesek emberi és anyagi erőforrásokat mobilizálni a rászorulókat megsegítése érdekében, különösen az egészségügy és az oktatás területein, a második világháború időszakában.

A bathursti női egyesületek az 1920-as években jöttek létre. Az önkéntes alapon szerveződő egyletek célja a társadalmi fejlődés előmozdítása volt. A nőegyletek 1925 és 1965 közt óvodákat és napközi otthonokat nyitottak meg, ösztöndíjakat biztosítottak a rászoruló lányoknak, leánynevelő szakiskolákat és bábaképzőket létesítettek. Szociális ellátást nyújtottak a második világhá-

borúban megsebesült gambiai katonáknak és hadifoglyoknak is. Az 1920-as évek végének nagy gazdasági válsága Gambiát is keményen sújtotta, főként a munkanélküliek számának növekedése és az élelmiszer-jegyrendszer bevezetése formájában. A nőegyletek ekkortájt színházi előadásokkal és bálokkal igyekeztek felpozícionálni Bathurst lakóit, akik egyre csüggedőbb közérzettel éltek mindennapjaikat.²

Az egyletben folytatott munka egyes asszonyokat vezéregyéniséggé formálta. Néhány tagból később politikusok és kormányzati vezetők lettek, többek közt miniszterek, parlamenti elnökök és államtitkárok is.³ A nemzeti politika kialakulásával a nőegyletek bizonyos politikai csoportok eszközévé váltak. Mégis, tevékenységük példaértékűnek tekinthető a nők szociális helyzetének javítása és a közösségi lét jobbítása tekintetében.

Kevés figyelem jutott a nőknek a társadalom alakításában betöltött gazdasági vagy szociális szerepére. Ebből fakadt az a közkeletű hiedelem, hogy a nők társadalmi és gazdasági tevékenysége elhanyagolható mértékben járult csak hozzá a gyarmati időszakban a társadalom fejlődéséhez.⁴ A nők szerepének ez a fajta alulértékelése részben a gyarmatosítók viktoriánus mentalitásának volt köszönhető, amely szerint a nőket megillető hely a tűzhely mellett, a vízfordásnál, valamint a favágásnál van. Hasonló felületességről tanúskodnak a kor tudományos értekezései is. A nők azonban – akár egyéni szerepüket nézzük, akár egyesületi munkáikat – jelentősen hozzájárultak a gyarmati oktatás és egészségügy fejlődéséhez, ami kimaradt a kolonializmus idején készült statisztikákból és tudósításokból.

A történészek beszámolóiban általában mellékesnek tartották a nők szerepét. Az ország történetével foglal-

kozó szakirodalom többsége az állam fejlődését előmozdító férfiakra fókuszált, leginkább csak lábjegyzetekben említenek meg nőket és az ő munkásságukat. Néhány esetben éppen olyan sikeres egyéniségek segítettek hatalomra a férfiakat Bathurstben, mint például Hannah Forster (1893–1966)⁵. A hozzá hasonló nők politikai pártokat finanszíroztak, emberbaráti és fontos kereskedelmitevékenységeket végeztek – a megérdemelt figyelmet viszont mindezek ellenére sem kapták meg. A 20. század közepe táján szépen gyarapodott a bathursti nőegyletek száma, a történészek nagy része viszont ezekről sem tett említést. Összetett gazdasági, társadalmi és politikai szerepük révén a nőegyletek elősegítették a nők jogainak érvényesítését. Gambia történelme nem lenne teljes, ha e csoportok és vezetőik nem foglalhatnák el benne az őket megillető helyet. Tanulmányozásuk által átértékelődhet és megbecsültebbé vál-

Falesi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: mosás. Fotó: Gambia National Museum

hat a nők történelmi szerepe a gambiai történelemben. Ifi Amadiume szerint „az afrikai nők részt vettek az önszerveződés és a gazdaság alapvető társadalmi kérdéseinek rendezésében.”⁶ A gyarmati időszakban végbement társadalmi fejlődéshez kollektívan járultak hozzá. Jelen tanulmány arra törekszik, hogy tisztázza, a nőegyletek nem csupán a társadalmi változás érintettjei voltak, hanem elősegítették a tolerancia kialakulását is gambiaiak és európaiak, az együtt élő etnikai csoportok és Gambia egyes régiói közt.

A tanulmány továbbá tárgyalja azt is, hogy a nőegyletek 1925 és 1965 közt a társadalmi feszültségeket enyhítéséért végzett munkája adta az időszak szociális munkáinak nagy részét Bathurstben.

A férfiakkól álló bathursti társaságok és politikai szervezetek, mint például a Brit Nyugat-Afrika Nemzeti Tanácsa (NCBWA)⁷, a Bathursti Adófizetők Egyesülete (BRA)⁸, a Reform Klub (RC)⁹, vagy egyes felekezeti csoportok, például a Fiatal Muszlimok Kongresszusa (YMC)¹⁰ mind helyet kapnak a történelmi tanulmányokban, többek között Hughes és Perfect¹¹, Grey-Johnson¹² vagy Fredericks¹³ munkáiban is. Mindemellett alig tesznek említést az éppen tanulmányozott időszak nőegyleteinek jellegzetességeiről, illetve azok vezetőiről. Gamble (2005)¹⁴ antropológiai szempontból közelíti meg a gambiai nőket. A volof népcsoport eredetére, megjelenésére fókuszál, továbbá ír a nők különböző korcsoportjairól és kereskedelmi szokásairól. Gamble részletesen értekezik a signarákról, a gazdag, független, kevert vérű nőkről. A nőket a gambiai kulturális örökség átmentői-

nek tartja, akik esetenként egyesületekben dolgoztak. Ilyen a *kanyeleng* vagy egyéb, a természetleneket támogató klubok is. Kiemeli a női griotok szerepét, akik a hagyomány és kultúra közvetítői, valamint őrzői voltak az ország felső folyóvidékein.

Carney¹⁵ a nőknek a rizstermesztésben játszott szerepét ismerteti. Annak a történelmi bizonyítékait emeli ki, hogy a nők rizstermesztők, ekképp a háztartás fenntartói, valamint hangsúlyozza, milyen fontos szerepet töltenek be a korcsoportok vagy a *kafok* a rizstermesztő nők szakmai ismereteinek elmélyítésében. A *kafok* hagyományos társadalmi csoportjai nem tartoznak szorosan a tanulmány témájához, ennek ellenére fontos betekintést engednek az egyes női közösségek működésébe.

Price¹⁶ azt tárgyalja, milyen szerepet töltek be a női csoportok (vagy *compinok*) a bathursti politikában az 1950-es évek végén. Megmagyarázza, hogyan segítettek olyan bathursti politikusok, mint P. S. Njie karrierének előmenetelét. Tanulmányunk szempontjából fontos, hogy kiemeli a nőkből álló politikai csoportosulások jó szervezőkészségét és taktikai lépéseiket. Lényegesnek tartja megemlíteni, hogy képesek voltak befolyásolni a gyarmati igazgatás felsőbb szintjeinek véleményét is. Jawara (1965)¹⁷ a Gambiai Nők Föderációját (GWF) ismerteti, amelynek titkára volt. Rövid cikkeinek értéke felbecsülhetetlen, mivel első kézből származó információkat közöl a csoport működéséről. Érdekes betekintést enged az egyet vallásos és regionális (vidékiekből, bathurstiakból álló) jellegébe. Az egyleti munkával és tagsággal kap-

Falusi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: tűzifa gyűjtése.
Fotó: Gambia National Museum

csolatos túlzó szavait azonban érdemes hozzámérni Cocquery-Vidrovitch¹⁸ tárgyilagos hangvételű kritikáihoz is. Szerinte ugyanis a szervezet tagsága meglehetősen „elitista” volt, ebben pedig távol állt a gambiai nők többségétől. Míg a vezetők valóban az elithez tartozó *aku* nők voltak, a többi tag jellemzően a munkásosztályból került ki. E társadalmi osztályokat érintő kérdésnek számos hatása volt az egyletekre. Egyrészt emiatt vélte úgy a gyarmati kormány, hogy azok nem reprezentálják a gambiai nőket, másrészt a bathurstiak egy bizonyos része – például a muszlim nők – azt érezték, hogy iskolázatlanságuk miatt hagyták ki őket az egyesületekből.

Fredricks¹⁹ megfigyelte, hogy a gambiai egyházi közösségben már egészen a kezdetektől fogva nők töltötték be a vezető szerepeket. Cecelia Faye és Prescilia Johnson, illetve bathursti keresztény nőcsoportok, mint az Anyák

Uniója (MU) és a Metodista Nők Egyesülete (MWA) apostoli munkásságáról is ír. Jelen tanulmányban az egyházi csoportok az egyletek egyfajta érdekes kiegészítőjeként kerülnek megtárgyalásra.

Nők a gyarmati Afrikában

Little²⁰, Cocquery-Vidrovitch²¹, Imam²² és Amadiume úttörő tanulmányai²³ kezdeti zsengei voltak afrikai tudósok kísérleteinek, amelyek arra akarták biztatni az afrikai nőket, hogy büszkeséggel gondoljanak a társadalomban elfoglalt helyükre. Amadiume megjegyzi például, hogy az afrikai nők alárendelt helyzetének vélelmezése gyakran bizonyult tévesnek. Az igbo nők például erősnek és döntésképesnek bizonyultak, valamint számos esetben a férfiaknál nagyobb hatalommal rendelkeztek. Emellett szabadon érintkezhetek másokkal, különböző klubokban és egyesületekben lehettek tagok.

Egy másik nigériai történész, Awe kiemeli a joruba törzs vezetői közt lévő köztiszteletnek örvendő nőket, akik az európaiak megjelenése előtt jelentős hatalommal és befolyással rendelkeztek társadalmukban. A szenegáli volofokhoz és gambiaiakhoz hasonlóan más etnikai csoportokban is előfordultak kormányzó nők, akik erőteljes politikai befolyást tudhattak magukénak. Amadiume tanulmánya a kolonizáció előtti afrikai társadalomra koncentrál, és kutatja a gyarmati Afrika házassággal, válással és a nők kereskedelmi hagyományaival kapcsolatos ügyeit. Cocquery-Vidrovich is részletesen vizsgálja az európai uralom során formálódó női tapasztalat jellemzőit. A közép-afrikai városokban élő nők által élvezett magas fokú szexuális szabadságról ír, mely lehetővé tette számukra, hogy bekapcsolódjanak a Leopoldville-hez hasonló jelentősebb települések szexiparába. A kölcsönös támogatás és védelem érdekében ők is egyesületeket hoztak létre. Ezek a szabad nőkből álló csoportok hírhedtek voltak cifra neveikről.²⁴ Új tagjaikat bevezették a városi életbe és az urbánus divat világába, szükség idején pedig kölcsönös segítséget és támaszt nyújtottak egymásnak. Tehát a gyarmati periódus korai szakaszában az afrikai nők már tisztában voltak az előnyökkel, melyek a különféle egyesületek és csoportosulások megszervezésével jártak.

Little²⁵ azt állítja, hogy „a nők kis volumenben folytatott nyugat-afrikai kereskedelmét nagyban támogatták önkéntes egyesületek”. Ezeket sok esetben kereskedőnők alapították. A szervezetek kötelező betétekből növelték tőkét

Falusi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: ételkészítés.

Fotó: Gambia National Museum

jüket, amelyből tagjaiknak kölcsönöztek, hogy fejleszteni tudják vállalkozásaikat. Ilyen egyleteken keresztül a kereskedők kapcsolatba tudtak lépni a régi, új és potenciális fogyasztókkal és beszállítókkal is. Szabályozni tudták a kereskedelem gyakorlását tagjaik közt, ezzel megakadályozva az árrögzítést vagy az „alákínálást”. Oliver²⁶ öt olyan európai telepes nő életét, akik a 19. század közepe táján vándoroltak keresztül a kontinensen kíséri nyomon. E nők térítő és humanitárius munkát végeztek, vagy egyszerűen csak utazgattak. Tipikus trevor-roperi stílusban fogalmazva emelte ki a brit felfedezőnők „életrevalóságát”, nem részletezve különösen az

út fáradalmait vagy az afrikai nők helyzetét. Írása mindenesetre újfajta betekintést engedett a korai fehér felfedezőnők Afrikával kapcsolatos meglátásaiba és feltételezéseibe, melyek megegyeznek a gyarmati tisztviselők feleségeiről alkotott képpel, akik az afrikai nagyvárosokban létrehozott csoportok vezéralakjai voltak.

Háttér

A gyarmati időszak utolsó évtizedének nőegyletei, mint például a Korona Társaság (CS), a Gambiai Nők Föderációja (GWF) vagy a Nők Kortárs Társasága (WCS) igen sokrétű környezetben alakultak ki. Elsőként érdemes megemlékezni arról, hogy a bathursti nők már az 1910-es évektől kezdve sok tapasztalattal rendelkeztek az egyházi csoportok, kórusok, „megtakarítási” klubok, öregdiák egyesületek alapítása és működtetése terén. A nigériai helyzetre utalva Imam (1997) azt feltételezi, hogy a prekoloniális igbo társadalom nőtagjai az adóztatás ellen szövetkeztek, valamint egyházi csoportokba tömörültek. A gyarmatosítás előtti Gambiában életkor alapján rendeződő női érdekvédelmi szervezetek is léteztek. A bathursti nők egy hálózatot alakítottak ki egymás közt az efféle csoportosulások szűk körein belül, egyébként már évtizedekkel az 1930-as évek előtt. Ezek a család, az utca, az iskola és a város szintjén működtek, céljuk pedig a kölcsönös haszonra való törekvés volt. Példaként említhető a bathursti Albert Piac kereskedőnőinek egészen az 1870-es évekre visszanyúló hagyománya²⁷, hogy szövetkeztek a túlbuzgó gyarmati hivatalnokok, például adó-

szedők és közegészségügyi felügyelők ellen. Ekképp védték meg egymást az elnyomástól. Lányiskolák öregdiákjai, mint Annie Walsh a Sierra Leone-i Freetownból és a bathursti Metodista Lányközépiskola diákjai, szintén osztálytalálkozó-egyleteket szerveztek a kölcsönös támogatás reményében. Bathurstban az első ismert ipari megmozdulást az 1880-as években hívták életre a szizálszövő női munkások, akik béremelést követeltek. Nem pusztán véletlen tehát, hogy a bathursti nők intenzíven szervezkedtek, hogy megoldást találjanak az őket és gyermekeiket érintő társadalmi problémákra.

A sanyarú gazdasági és szociális viszonyok is hozzájárultak az egyletek elterjedéséhez. A kritikus időszak egészen az 1920-as évektől az 1950-es évek végéig tartott Bathurstban és a kolónia többi részén is. A 19. század végén és a 20. század elején a brit kormány Gambiára vonatkozó vezérelve a „tartózkodás” volt, a szociális ellátásra, tehát az oktatásra, közegészségre és az infrastruktúrára pedig csupán minimális összegeket fordítottak. A brit kormány elvárta a gyarmatoktól, hogy pénzügyileg önellátóak legyenek, ezért fejlesztésre csak „kevés pénz” jutott nekik.²⁸ A lakosság életszínvonalának egyáltalán nem tulajdonítottak jelentőséget. Az egyetlen mezőgazdasági termékekre – a földimogyoróra – alapozott rendszer miatt nehéz helyzet alakult ki. A gyarmatok éves bevételei a világpiac árhullámzásainak voltak kiszolgáltatva, emiatt a kevés állami bevételt inkább a gyarmati bürokrácia fenntartására költötték, minthogy a szociális helyzet jobbá tételébe fektették volna.

1. táblázat: Az állami bevétel ingadozása 1919 és 1939 között²⁹

Év	Bevétel	Ingadozás
1919	£180.000	
1920	£268.000	+£88.000
1921	£185.000	-£83.000
1923	£229.000	+£44.000
1925	£189.000	-£40.000
1928	£225.000	+£36.000
1931	£184.000	-£41.000
1937	£282.000	+£98.000
1938	£161.000	-£121.000
1939	£137.000	-£24.000

Forrás: T. Southern, *Background for Progress, 1944*. 15. o.

2. táblázat: Születési statisztikák a bathursti kórházban 1941 és 1944 közt

Év	Élveszületések száma	Szüléshez kapcsolódó halálos esetek	Halvaszületések száma
1941	287	200	60
1942	490	591	66
1943	539	533	70
1944	592	432	73

Forrás: *Sessional Paper 4/1943, Gambia National Archives*

A fentiek alapján egyértelmű, hogy mikor a fejlesztéseket a bevétel függvényében tervezték, nagy előrehaladásra nem számíhattak, mivel a bevételek megalapozottsága gyenge és bizonytalan volt. A tanulmány által tárgyalt évtizedek többségében Gambia fejlődésének a szegénység és az érdektelenség szabott gátat.³⁰ A nőket a gyarmati kormány erőltetett fejlesztési kísérleteinek megtervezéséből és végrehajtásából is kihagyták.³¹

Egészségügy

Az egyik legelhanyagoltabb terület az egészségügy volt. A szülőügyi- és a csecsemőhalálos óriási mértékeket öltött. 1941-ben egy bathursti hetilap tudósítója a következő észrevételt tette a fővárosban uralkodó közegészségi állapottal kapcsolatban:

„A járványidőszak tovább szedi halálos áldozatait. A múlt héten a bathursti halálosági ráta ismét rendkívüli volt... a napi átlag 2-3 fő, a heti halálos esetek száma pedig 17-ről 18-ra növekedett az előző héthez képest...”³²

1941-ben, például, a húszeszes városban egyetlen kórház működött, helyi klinikák vagy beteggondozók nem voltak. 1940-ben mindösszesen hat szakképzett orvos jutott az egész országra.

Leginkább a nők és gyermekek szenvedtek az egészségügyi ellátás hiányosságai miatt.

A csecsemő- és gyermekágyi halandóság növekedett, mely egyértelműen volt dokumentálva a helyi újság gyászjelentéseiben.³³ 1941-ben Hannah Mahoney, a Bathursti Városi Tanács egyetlen nőtagja szólalt fel a rászorulóknak érdekében. Azt akarta elérni, hogy egy beteggondozó központ megépülhessen a szegényes, árvízveszélynek kitett Half Die negyedben. Mindez „a malária és az alultápláltság okozta növekvő csecsemőhalálos” volt hivatott visszaszorítani.³⁴

Az alultápláltság erősen sújtotta a bathursti nőket és gyermekeket a második világháború éveitől kezdve. A harcok idején megszakadt Gambia kapcsolata Délkelet-Ázsiával (Burmával), ahonnan a rizst importálták. Az élelmi-

szer-behozatalt is szabályozták, a harcok elől menekülők és a munkát keresők miatt túlszűfoltta vált a város. Az alapélelmiszerekből komoly hiány alakult ki. 1943-ban vezették be az élelmiszer-jegyrendszert, 1941-re pedig akkora hiány volt rizsből a városban, hogy helyette durvára örtölt búzát adtak az ételekhez.³⁵ Minél többen utasították el az újfajta ételt, annál jobban éheztek a fővárosban. Számos család élt a napi fejadagokon, pedig ezt a gabonafélét gazdagabb országokban marhák etetésére használták.³⁶

A háború évei alatt F. D. Rooseveltt, az Egyesült Államok elnöke is szóvá tette Bathurst nyomorúságos közegészségi és higiéniai állapotát. 1943-ban átutazott a fővárosra, mikor épp Marokkóba tartott, ahol Winston Churchill miniszterelnökkel találkozott. Észrevételei szerint Bathurst egy „hihetetlenül mocskos, nyomorúságos város... koszos kikötőkkel... rohadt hal- és szennyvízszaggal... pokoli hely...”³⁷ Az Orvosi és Egészségügyi Hivatal 1942-es jelentése Bathurstot egy „túlszűfolttság, alultápláltság és malária miatt meggyengült” városként írja le, mely a „szaképzett afrikai ápolók kínzó hiányától szenved.”³⁸ Ez az elégtelenség komoly problémát jelentett. A korszak orvosai, de főképp az európai nők tudatában voltak annak, hogy vallási és kulturális

3. táblázat: A bathursti temető nyilvántartása 1930 szeptemberétől novemberig³⁹

Hét	Összes temetés	Nők	Gyermekek
szept. 22.-szept. 28.	20	7	7
okt.12.-okt.18.	9	-	9
okt.19.-okt. 26.	9	2	5
nov.10.-nov.23.	25	6	16
nov.27.-dec. 2.	6	2	2

Forrás: a Gambia Echo különböző számaiból, 1930, Gambia National Archives

4. táblázat: a Bathursti Temető Nyilvántartása 1936–1937 április⁴⁰

Hét	Összes temetés	Nők	Gyermekek
dec. 28.-jan. 3.	12	-	4
jan.4.-jan.17.	20	5	6
jan.18.-jan.31.	15	2	9
márc.1.-márc.14.	18	3	8
márc.22.-ápr.11.	11	-	5

Forrás: a Gambia Echo újság különböző számaiból, 1937, Gambia National Archives

okok miatt az afrikai nők a magukhoz hasonlóktól (feketektől) fogadták el az egészségügyi ellátást.⁴¹

A város helyzete valóban elkésérítő volt, a betegségek és a halálozás főleg a leggyengébbeket, a nőket és gyermekeket sújtotta. A bathursti temető nyilvántartása ebben az időszakban a nők és gyermekek elhalálzásának, illetve a halvaszületések magas arányát mutatja.

Oktatás

A gyarmati rendszer nem tudott megfelelő oktatási lehetőségeket biztosítani a férfiak és nők túlnyomó többségének. A gyarmatosítók nem vették komolyan a nők taníttatását. Ez a viktoriánus gondolkodásmód miatt történt így, hiszen szerintük a nők helye „otthon volt”. Elképzelésük szerint a gazdálkodás és a munka a férfiaknak való,⁴² míg a nőknek csak jó szakácsokká vagy varrónőknek kell válniuk.

1937-ben csak az állami jövedelmek egy negyvennegyedét, azaz 2300 fontot fordítottak oktatásra.⁴³ Bathurstban csupán egyetlen állami iskola volt, egyházi pedig kilenc (öt elemi és négy középiskola). Lányok számára fenntartott szakképzés nem is létezett. Látható, hogy az alapvető feltételeket sem biztosították ahhoz, hogy képzett nőket bocsáthassanak a háztartás és a társadalom rendelkezésére.⁴⁴

Az oktatási szektor hasonlóan siralmas képet mutatott. Míg 1936-ban a középiskolába beiratkozott lányok száma 81 volt, ez 1939-ben már 63-ra csökkent. Az egyetlen lányközépiskola tanárhiány miatt nem működhetett 1916 és 1922 között. Gambiában tehát a lányoknak hat évig nem volt lehetősége középfokú oktatásban részt venniük.⁴⁵ Tovább rontott a helyzeten az, hogy 1944-ben a kormány úgy döntött, átveszi az egyházi iskolák működtetését, többek között két lányközépiskoláét is, mert az egyház már nem tudta finanszírozni fenntartásukat. Ez azt jelentette, hogy még kevesebb pénz állt az intézmények rendelkezésére, mint korábban, hiszen a kormány sem tudott elegendő forrást biztosítani az oktatás számára. A Bathurston kívüli helységek pedig csak sokkal később profitálhattak az iskolák nyújtotta előnyökből. Mindezen túl az amúgy is kisszámú intéz-

ményben nem minden beiratkozni kívánó tanulónak jutott hely.

Az „államosítás”⁴⁶ legzavaróbb következménye az volt, hogy sok idősebb diák (többek között lánytanulók) kényszerült elhagyni iskoláját, ekképp helyet biztosítva a fiatalabbak számára. A bathurstiak a helyi újságban adtak hangot a változásokkal kapcsolatos nemtetszésüknek.⁴⁷ A kormány 1943-ra kinevezett Oktatási Tanácsának kilenc tagja között mindössze egyetlen nő volt. A muszlim lányokat kifejezetten rosszul érintette a bathursti iskolázási lehetőségek hiánya. Közülük egy sem tette le a Cambridge-i Érettségi Vizsgát (CLCE) 1925 és 1930, illetve 1932 és 1938 között.⁴⁸ A muszlim lányok körében tapasztalható nagyarányú analfabétizmus hatással volt a bathursti társadalomra is. Ezzel magyarázták a tanult muszlim férfiak esetében előforduló válások magas számát is. Kezdtett nyilvánvalóvá válni, hogy egy tanulatlan feleség óriási anyagi terhet jelentett, illetve a rossz és boldogtalan családi élet előidézőjévé is válhatott.⁴⁹

Az 5. táblázatból jól látható, hogy kevesebb lány, mint fiú iratkozott be a három különböző szintű oktatási intézménybe. A Mcmath-jelentés ráadásul azt követelte a kormánytól, hogy szüntesse be az összes gyarmati általános iskola, az MGHS és a Szt. József Lány-

5. táblázat: A bathursti iskolákba beiratkozottak száma 1943-ban és 1944-ben⁵⁰

év	elemi iskolás fiúk	elemi iskolás lányok	általános iskolás fiúk	általános iskolás lányok	középiskolás fiúk	középiskolás lányok
1943	1354	685	1091	515	85	56
1944	-	-	1230	546	105	61

Forrás: *Id., „Report on Infant and Girls' Education” (Mcmath Report) 1943, PUB 10/4 Gambia National Archives.*

kolostor támogatását, egyúttal azonban több ösztöndíjat kért a lányok számára. A beszámoló továbbá „luxusnak” tartotta a bathursti óvodák fenntartását, melyeket a kormánynak nem szabadott volna pénzügyi segélyben részesítenie. Azt szorgalmazták, hogy ezeket helyi kezdeményezésekre kellene bízni. Az 1952-es Baldwin-jelentés a koedukált bathurti iskolákat részesítette előnyben a nemek szerint különválasztott oktatási intézményekkel szemben. Úgy tűnt ugyanis, hogy a lányok nem tanultak hatékonyabban tanárnőktől.⁵¹

Társadalom

A második világháború kitörése jelentős hatást gyakorolt Bathurstre. A szövetséges hatalmak a bathursti kikötőt használták a Dél-Amerikába tartó hadihajók és repülőgépek utántöltő állomásaként (ezzel kapcsolatban ld. Deák Máté tanulmányát: *Gambia, a néme-*

tek afrikai ugródeszkája Latin-Amerika felé az 1930-as években. Afrika Tanulmányok, 2010. IV. évf. 1. sz. 58–68. o. – a szerk.), a brit nyugat-afrikai fegyveres erők támaszpontja pedig Jeshwang mellett kapott helyet. Munkát keresők és az éhínség elől menekülők özönlöttek az ország belső területeiről a városba, amely így túlszűfoltttá vált. Mindezek mellett a fővárosnak meg kellett küzdenie az „elsüllyesztett kereskedőhajók mentőcsónakokban érkező túlélőkkel” és a háborúból visszatérő sebesült vagy leszerelt katonák beáramlásával is. A gyarmati hatóságok nem álltak készen ekkora tömegek megfelelő kezelésére. Gyakorivá vált a prostitúció, a semmittevés és a tolvajlás, és egyéb pitiáner bűncselekmények is elterjedtek.

A háború végén a hadiiparban dolgozó gambiaiak százait bocsátották el, ők a nyomor tétlenségébe zuhantak vissza. A *Gambia Echo* egyik 1945-ös

Bathursti templomi kórus, 1960-as évek. Fotó: Gambia National Museum

szepemberi cikke így fogalmazott ezzel kapcsolatban:

„Pár éve Bathurst a háború sürgéssforgásától és mosolygó munkások tömegétől nyüzsgött. Mára ez a kép megváltozott... az új kép mogorva lett a munkanélküliség, a nélkülözés, a kétségbeesés és a kiábrándultság miatt.”

A Bathursti Városi Tanács a háború előtt csökkenteni akarta az eladónőknek fenntartott helyek nagyságát az Albert Piacon. Ez heves tiltakozást váltott ki a sértődött fővárosi nők körében, akik úgy érezték, ezzel az intézkedéssel gazdasági tevékenységeiket akarták hátráltatni.⁵² Ekkoriban lehettek tanúi a gambiaiak a független bathursti média gyors előretörésének. Az olyan erősen nacionalista újságok, mint a *The Gambia Echo*, *The Gambia Outlook* vagy a *Gambia Weekly* beszámoltak a bathursti tömegek mindennapi szenvedéseiről. Ezen kívül a nőegyletek munkásságáról is tudósítottak. A nők problémái emiatt kerülhettek reflektorfénybe, az olvasóközönség pedig pontosan érte-sülhetett minden tevékenységükről.

Összefoglalás

A tanulmány igyekezett bemutatni, hogyan segítették a nőegyletek a nyomor és a társadalmi feszültségek enyhítését a gyarmati Gambia fővárosában, elsősorban az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén. Érdekességként említhető meg, hogy e szervezetek a tömegek oktatását a korszak aktuális problémáiról szóló színelőadásokkal is igyekeztek elősegíteni. Iskolák alapításában segédkeztek, iskolaétkeztetési programokat vezettek be és orvosi ellátásra szoruló nőket támogattak. Hábo-

rús segélytevékenységekbe történő bevonásuk által hadisérülteknek nyújtottak támaszt, és bizonyonnyal hozzájárultak a náciizmus legyőzéséhez is.

Fontos megemlíteni még, hogy háborús segélytevékenységük fogadtatása nem volt egyértelmű a gambiaiak körében. Ebben ugyanis néhányan az elnyomó brit gyarmati hatalommal történő együttműködést látták. Mások pusztán humanitárius tevékenységnek tartották intézkedéseiket, amely nem foglalta magába a gyarmati uralom bármiféle hallgatólágos támogatását. Véleményük szerint a levesosztás és a háborús sebesültek ellátására felállított mobilklinikák létrehozása csupán humanitárius értékkel bírt. A brit zászlók varrásával és a Spitfire Alapnak (SF) nyújtott pénzadománnyal viszont valóban az elnyomó hatalmat támogatták.

Jegyzetek

- 1 Bathurst volt a gambiai főváros neve 1973-ig, ekkor keresztelték át Banjulra.
- 2 Lásd: „Young Ladies Union Dance”, *The Gambia Echo*, 1936. július 27., 4. o.
- 3 Két példa: Louise Njie, a Gambiai Nők Kortárs Társaságának vezető tagja 1977-ben lett parlamenti képviselő és Gambia első női kabinetminisztere 1982-ben. Cecelia Cole 2001-től 2007-ig a nemzetgyűlés alelnöke volt (lásd: „Gambia Women’s Federatio”, *Gambia News Bulletin*, 1976. január 27. 1. o.)
- 4 Hodgson, 283. o.
- 5 Hannah Foster volt az első nő a Bathursti Városi Tanácsban, ezen kívül vezető kereskedő és a Gambiai Demokratikus Párt (GDP) finanszírozója az 1950-es években.
- 6 I. Amadiume: *Male Daughters, Female Husbands*. London: Zed Books, 1987. 27. o.
- 7 Az NCBWA volt a fő nacionalista csoport Brit Nyugat-Afrikában. 1922-ben alapított

- ták nacionalisták: EF Small Gambiából, Herbert Macauley Nigériából, JB Danquah az Aranypartról (későbbi Ghána). A gyarmatterületen élők jogaiért harcoltak, és hogy a szavazati jogot a gyarmatokra is kiterjesszék. Lásd: Jabez A. Langley: *Pan Africanism and Nationalism in West Africa*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1971. 20. o.
- 8 A BRA-t 1930-ban alapították bathursti polgárok az NCBWA mintájára. Nagyobb gambiai képviselőket követeltek a Bathursti Törvényhozói Tanácsban (BLC). Vezető tagjai voltak többek közt: JD Richards, E.F Small, Downes Thomas, Abdou Wally Mbye. Lásd: N. Grey-Johnson: *EF Small: The Watchdog of Society*. Banjul: BPMRU, 2002. 6. o.
  - 9 A Reform Klub férfiak csoportja volt, melyet Sir Samuel John Forster hozott létre Bathurstban 1928-ban. Még ma is létezik Kanifingben. Lásd: Nana Grey-Johnson: *Story of the Newspaper in the Gambia*. Banjul: BPMRU, 2002. 23. o.
  - 10 A Fiatal Muszlimok Társaságát (YMS) 1938-ban alapította Garba Jahumpa, egy fiatal bathursti tanár. Később a Gambiai Muszlim Kongresszus Pártjává (GMCP) alakult át, mely egyike volt Bathurst három fő nacionalista pártjának. 1968-ban beolvadt a hatalmon lévő PPP-be.
  - 11 A. Hughes & David Perfect: *A Political History of The Gambia*. Rochester: Rochester Press, 2006. 23. o.
  - 12 N. Grey-Johnson, 2002. 6. o.
  - 13 M. Frederiks: *We have toiled all night: a history of Christianity in The Gambia 1456–2004*. Leiden: Boekcentrum, 2006. 26. o.
  - 14 D. Gamble: *Essays of Gambia Themes*. Brisbane, CA, 2005. 34. o.
  - 15 J.H. Price: „Some notes on the influence of women in Gambian Politics”. *Journal of the Institute of Social and Economic Research Proceedings*, 1958. 151–153. o.
  - 16 U.o.
  - 17 Augustus Jawara: „Gambia Women’s Federation”. *Africa Woman Today*, 1965. 79. o.
  - 18 Cocquery-Vidrovitch: *African Women: A Modern History*. New York: Westview Press, 1997. 158. o.
  - 19 Frederiks, 2006. 28. o.
  - 20 Little: *African women in towns*. London: Cambridge University Press, 1973. 49. o.
  - 21 U.o.
  - 22 A. Imam: „The dynamics of WINing: an analysis of women’s associations in Nigeria” in M. Jacquelin Alexandre (ed.): *Feminist geneologies, colonial legacies, democratic futures*. New York: Routledge, 1997. 290. o.
  - 23 Amadiume: *Male Daughters, Female Sons* című munkája állítja a legnagyobb kihívás elé az afrikai nők engedelmességével és alárendelődésével kapcsolatos felfogást. Az igbo népcsoportban élő nők hatalmáról szóló tanulmány valóban úttörőnek számít.
  - 24 A klubok olyan feltűnő elnevezésekkel operáltak, mint például „Friends of Polar”, „Friends of Primus” (sör), „Etoiles” (csillagok), „Elegantes de Leo” (Leopoldville-i Szépségek). Lásd: Cocquery-Vidrovitch, 1997. 125. o.
  - 25 U.o. 49. o.
  - 26 C. Oliver: *Western Women in Colonial Africa*. London: Greenwood Press, 1982. vii. o.
  - 27 Lásd: „Despatches to Sierra Leone”, 1887, CSO 1/1001, The Gambia National Archives, Banjul.
  - 28 D. Gamble: *A Review of Development Schemes in The Gambia*. Brisbane, CA, 2006. 5. o.
  - 29 Thomas Southorn: Adapted, 1944, 15. o.
  - 30 Az elemzőket meglepte ez az hanyagság, mivel korábbi helytartók Gambiát a „leg-hűségesebb kolóniaként” ismerték. Lásd: Southorn, Background for progress, 15. o.
  - 31 Lásd: „Female Education”, *Gambia Echo*, April 21 1952, 5. o. Az író arról panaszkodik, hogy nem volt képviselő a helytartó által kinevezettek csoportjában, mely az ország fejlesztéséről tanácskozott.
  - 32 *The Gambia Outlook*, October 11, 1941, 2. o. British Newspaper Library, Colindale, London, UK.
  - 33 „Another life lost”, *Gambia Echo*, April 18, 1938, 1. o. Fatto Gay, egy Prince-ből, a Northern Bankról származó nő szomorú története, aki Bathurstban halt meg szülés közben, orvosi ellátásra várva.

- 34 *Gambia Outlook*, 11/11/1941, 2. o.
- 35 Lásd: „Our Bathurst Letter”, *The Gambia Outlook*, 5/2/1944 p.2, British Newspaper Library, Colindale, London.
- 36 *Ibid.* 2. o.
- 37 Lásd: „Donad Wright, „That hell-hole of yours”, *American Heritage*, December 1995, 47-58. o.
- 38 Lásd: „Annual Report of Medical and Health”, 1942, Sessional Paper 4/1943 in PUB 10/4 Gambia National Archives.
- 39 Ábrák forrása: „Burials in Bathurst cemetery” *Gambia Outlook* 29/11/1930 2. o.; 15/11/30 2. o.; 8/11/1930 7. o.; 2/10/1930 5. o. British Newspaper Library, Colindale, London. Bathurst népességének száma 30 000 volt 1930-ban, lásd: *Gambia Outlook*, 8/11/1930 1. o.
- 40 Ábrák forrása: *Gambia Echo*, példányok: 25/1/1937 6. o.; 8/2/37 6. o.; 15/2/37 6. o.; 29/3/37 5. o.; 12/4/37 5. o.
- 41 Lásd: Lady Doctor Mrs. Hendrils: *Gambia Outlook*, 13 September 1930, 2. o.
- 42 Lásd: W. Rodney: *How Europe Underdeveloped Africa*. Washington, D.C.: Howard University Press, 1972. 251. o.
- 43 Lásd: „Editorial” *Gambia Echo*, 1937. november 8., 2. o.
- 44 U.o.
- 45 „Report on Methodist Girls’ High School” 1936/37, CSO 2/1691, The Gambia National Archives.
- 46 U.o.
- 47 „Education” *The Gambia Outlook*, 1946. február 2., 2. o. Iskolák: Mohamedán, Stanley, Dobson, metodista iskolák és Metodista Lányok, Metodista Fiúk Középiskolája, Armitage és Anglikán Középiskola.
- 48 U.o. 4. o.
- 49 Lásd: *Gambia Echo*, 1937. július 26., 3. o. and *Gambia Echo*, 1937. július 10., 6. o.
- 50 A Mcmath-jelentés elnevezésű beszámoló adatait 1945-ben publikálták: PUB 10/4 Gambia National Archives.
- 51 Lásd: Baldwin Report on Female Education. *Gambia Echo*, 1952. május 5., 4. o. A Baldwin-jelentés azt is tanácsolta a kormánynak, hogy „keressék a legjobb módot a protektorátusi nők oktatására”, lásd: *Gambia Echo*, 1952. május 12., 10. o.
- 52 Lásd: „Albert Market”, *Gambia Echo*, 1937. január 18., 3. o.

Bathursti keresztény nők vasárnapi ruháikban, 1949. Fotó: Gambia National Museum